

Το μνημείο του άγνωστου στρατιώτη στο Σύνταγμα. Καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας, πολλοί στρατιώτες έχουν πεθάνει στους πολυάριθμους πολέμους χωρίς υπολείμματα. Πολλά κράτη έχουν αναπτύξει την πρακτική ενός συμβολικού μνημείου του άγνωστου στρατιώτη που αντιπροσωπεύει τον πολεμικό τάφο εκείνων των μη αναγνωρισμένων στρατιωτών. Περιέχουν συνήθως τα υπολείμματα ενός νεκρού στρατιώτη που είναι μη αναγνωρισμένος.

Η συνήθεια αυτή προέρχεται από την αρχαιότητα, που πίστευαν ότι βασανίζονταν οι ψυχές όσων δεν είχαν ταφεί τα σώματα. Η ταφή αυτών που είχαν χαθεί τα πτώματα, γινόταν συμβολικά είτε με την κατασκευή ειδώλου, είτε με κενοτάφιο.

Στην Ελλάδα, για πρώτη φορά το 1880 με απόφαση του δήμου Ερμούπολης Σύρου, στήθηκε μνημείο στον άγνωστο στρατιώτη του αγώνα του 1821. Στην Αθήνα ιδρύθηκε παρόμοιο μνημείο στην Πλατεία Συντάγματος, μπροστά στη Βουλή των Ελλήνων (Παλαιά Ανάκτορα) και αποκαλυπτήρια έγιναν στις 25 του Μάρτη του 1932 από την τότε κυβέρνηση του Ανδρέα Μιχαλακόπουλου.

Η ιστορία του μνημείου

Στην αρχαιότητα, οι αρχαίοι Έλληνες είχαν την πρόνοια για τη δημιουργία κενοταφίου αφιερωμένου στον Άγνωστο Στρατιώτη, όπως αναφέρεται από τον αρχαίο Θουκυδίδη στο έργο του, «Επιτάφιος του Περικλέους»: μία δε κλίνη κενή φέρεται εστρωμένη των αφανών, οι αν μη ευρεθώσιν εις αναίρεσιν (Θουκ.2,34,3).

Η σύγχρονη ιστορία του μνημείου ανάγεται στα 1870, όταν πρώτοι οι Γάλλοι άρχισαν να φτιάχνουν μνημεία για τους νεκρούς τους στους παρελθόντες πολέμους, αφού ήταν τόσοι πολλοί, που μεγάλος αριθμός τους χάθηκε ανώνυμα στο πεδίο του Άρεως, στη μάχη και τον πόλεμο.

Με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου εκατομμύρια στρατιώτες απώλεσαν τη ζωή τους στο βωμό της πατρίδας, δεν είχε μείνει ούτε ένα χωριό, που να μην ανέγειραν μνημεία, μέλαθρα και ηρώα. Χιλιάδες τέτοια μνημεία ανοικοδομήθηκαν σε κάθε μεγάλη πόλη της κάθε μικρής και μεγάλης χώρας.

Στις αρχές του 20ου αιώνα η κάθε χώρα έβαλε τα σχέδια για τη δημιουργία ενός τέτοιου μνημείου, ενός μεγάλου και επιβλητικού μνημείου υπό τη μορφή κενотаφίου, όπου όλοι οι κάτοικοι θα αποτίουν τιμές και να ενθυμούνται τους ήρωές τους, γνωστούς και άγνωστους.

Ο ελληνικός Άγνωστος Στρατιώτης είναι γυμνός, παρουσιαζόμενος ως ένα ρωμαλέο, δυνατό, καλλιγράμμο και απροστάτευτο παλικάρι (εξ' ου και η γύμνια του), μαρμάρινος και αρχαιοπρεπής, θυμίζοντάς μας περισσότερο ένα σπαρτιάτη, αθηναίο, μακεδόνα ή μαραθωνομάχο, παρά ένα χριστιανό φαντάρο, με αποτέλεσμα στη συνείδηση του λαού να έχει χωνευθεί πως ήταν πάντοτε εκεί που βρίσκεται, δημιούργημα ενός αρχαϊκού και άγνωστου καλλιτέχνη, κρύβοντας το μικρό παρελθόν (μόλις 69 χρόνια) του και την τόσο περιεργή, σκανδαλώδη και όχι τόσο τιμητική του ιστορία

Ο Θωμάς Θωμόπουλος ήταν γλύπτης, ζωγράφος και ακαδημαϊκός. Γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1873. Εγκαταστάθηκε στην Αθήνα το 1877 και μετά τις εγκύκλιες σπουδές του παρακολούθησε μαθήματα στη Σχολή των Τεχνών με δάσκαλο τον Γεώργιο Βρούτο στη γλυπτική και τον Νικήφορο Λύτρα στη ζωγραφική. Το 1897 κέρδισε το Θωμαΐδειο και το Χρυσοβέργειο βραβείο, καθώς και υποτροφία για σπουδές στο εξωτερικό. Τότε πήγε στο Μόναχο, όπου σπούδασε στην Ακαδημία των Καλών Τεχνών και αργότερα συνέχισε στη Φλωρεντία, στη Νάπολη και στη Ρώμη. Το 1900 επέστρεψε στην Αθήνα και άνοιξε δικό του εργαστήριο. Την ίδια χρονιά διαδέχτηκε τον Γ. Μπονάνο στην έδρα της γλυπτικής της Σχολής Καλών Τεχνών, όπου και παρέμεινε μέχρι το θάνατό του. Η εργασία του Θωμόπουλου είναι επηρεασμένη από τα γερμανικά και ιταλικά ρεύματα. Δημιούργησε πολλές προτομές (του Θ. Δεληγιάννη, του Εμμ. Ξάνθου, του Διον. Σολωμού στον Εθνικό Κήπο, του Παπαδιαμάντη), ανδριάντες όπως του Χ. Τρικούπη, το μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη και άλλα ταφικά μνημεία. Παρουσίασε τα γλυπτά του στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Πέθανε στην Αθήνα το 1937.

Η ΞΕΧΑΣΜΕΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Ο γνωστός - Άγνωστος Στρατιώτης

Ούτε οι Γερμανοί δεν τόλμησαν να βεβηλώσουν το μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη. Το αξιοποίησαν, αντίθετα, ως όπλο για την πάταξη των αναρχοκομμουνιστών. Μια καλή αρχή είχε άλλωστε γίνει ήδη από το Μεσοπόλεμο.

Μια παράξενη τελετή πραγματοποιήθηκε πριν από δυο βδομάδες στο κέντρο της Αθήνας, μπροστά στο μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη.

Το πρωί της Κυριακής 8 Μαρτίου 2009, ο «Σύλλογος Ευζώνων» οργάνωσε ειδική κατάθεση στεφάνου για να τιμήσει τα δυο χρόνια από το ...κάψιμο του ξύλινου φυλακίου της φρουράς, κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων που συνόδευσαν τη μεγάλη πανεκπαιδευτική πορεία ενάντια στο νόμο Γιαννάκου για τα πανεπιστήμια.

Όπως όλοι θυμούνται, η μεμονωμένη αυτή (κι άσχετη προς το σκοπό της διαδήλωσης) ενέργεια είχε αξιοποιηθεί επικοινωνιακά από την κυβέρνηση Καραμανλή, για τη «νομιμοποίηση» της κτηνώδους καταστολής του συλλαλητηρίου από τα ΜΑΤ. Με ρεπορτάζ μας στον «Ιό» (18.3.07) είχαμε τότε συγκρίνει τη γενικευμένη υστερία των ΜΜΕ απέναντι στην «προσβολή» του μνημείου με την ψύχραιμη διαχείριση ενός παρόμοιου περιστατικού πριν από δέκα περίπου χρόνια. Εκτιμούσαμε δε ότι η υπερπροβολή του συγκεκριμένου συμβάντος εμπειρείχε τον κίνδυνο δημιουργίας μιας νέας «παράδοσης», ανάλογης με το κάψιμο των σημαίων, «στοχοποιώντας» το ίδιο το μνημείο.

Και η μεν «παράδοση» αυτή έμεινε, ευτυχώς, μόνο στα λόγια κάποιων αντιεξουσιαστικών συνθημάτων. Να όμως που το περιστατικό του 2007 προσφέρει την αφορμή για την καθιέρωση μιας ακόμη επετειού «εθνικής μνήμης», με προφανή μάλιστα στόχο τον «εσωτερικό εχθρό».

Αντίθετα μάλιστα απ' ό,τι θα περίμενε κανείς, αυτός ο εσωτερικός εχθρός δεν περιορίζεται στους «κουκουλοφόρους» αλλά αγκαλιάζει ευρύτερες κατηγορίες πολιτών. Το ξεκαθάρισε χωρίς περιστροφές ο ίδιος ο πρόεδρος του «Συλλόγου Ευζώνων», Ανδρέας Κακαλέτρης, περιγράφοντας στο φιλόξενο μαγαζί του «Σκάι» (8.3.09) το ιστορικό των

-κατ' αυτόν- πρόσφατων «βεβηλώσεων» του μνημείου:

«Σε κάποια διαδήλωση τρεις νεαροί πήγαν να κάψουν τη σκοπιά του Μνημείου του Άγνωστου Στρατιώτη. Και μετά από μία βδομάδα, κάποιοι άλλοι πήγαν να βάλουν τα αποκαΐδια της Πάρνηθας πάνω στο Μνημείο. Το Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη δεν είναι για διαδηλώσεις και τέτοια πράγματα. Είναι για σεβασμό. Εκεί είναι όλη η Ιστορία της Ελλάδας μας. Κι όποιος είναι Έλληνας πρέπει να περνάει από κει και να καμαρώνει αυτά τα παιδιά που καθόντουνε μία ώρα ακίνητοι για να τιμήσουνε τους νεκρούς μας».

Το μήνυμα είναι, λοιπόν, σαφές. Η «Ιστορία της Ελλάδας μας» περιορίζεται σε μάχες και πεσόντες στρατιωτικούς. Δεν χωράει ούτε την εγκληματική καταστροφή του φυσικού της τοπίου, ούτε την πλούσια παράδοση του τόπου σε λαϊκές κινητοποιήσεις και πράξεις αντίστασης στην αυθαιρεσία των κρατούντων.

Το ιστορικό του «Συλλόγου Ευζώνων» θα μπορούσε ίσως να εξηγήσει κάποια πράγματα. Σύμφωνα με δηλώσεις του κ. Κακαλέτρη προς την Espresso (27.11.08), ο σύλλογος «στην αρχή απαρτιζόταν μόνο από άτομα που υπηρέτησαν στην Προεδρική Φρουρά από το 1968 έως το 1972» – στη διάρκεια δηλαδή της χούντας και μόνον αυτής!

Οι ρίζες μιας παρεξήγησης

Η συγκεκριμένη ανάγνωση της ιστορίας, όχι μόνο του τόπου αλλά και του ίδιου του μνημείου, δεν υιοθετείται φυσικά απ' όλους. Με αφορμή μάλιστα το κάψιμο της σκοπιάς το 2007, διαβάσαμε και ακούσαμε μύρια όσα για τους συμβολισμούς που περικλείει το κενοτάφιο του «Άγνωστου». Κάποιος διακήρυξε π.χ. ότι βλέπει σ' αυτό το μικρασιάτη πρόσφυγα κι ελασίτη παππού του, ενώ άλλοι το θέλουν να ενσαρκώνει το διαχρονικό «αντιστασιακό πνεύμα του Ελληνισμού» επί χιλιετίες.

Δυστυχώς, όλες αυτές οι προσεγγίσεις (που στην πραγματικότητα αναφέρονται όχι στο μνημείο αλλά στη γενική ιδέα του καθενός περί πατριωτισμού) αποδεικνύονται βαθιά αντιστορικές. Γιατί ο «Άγνωστος Στρατιώτης» συμβολίζει πολύ συγκεκριμένα πράγματα κι έχει τη δική του ιστορία. Κι αυτά, είτε το θέλουμε είτε όχι, τον φέρνουν πολύ πιο κοντά στις αντιλήψεις του «Συλλόγου Ευζώνων» παρά σε ο,τιδήποτε άλλο.

* Κατ' αρχήν, το μνημείο δεν αφορά κανενός είδους «αντίσταση». Χτίστηκε για να τιμήσει αποκλειστικά και μόνο πεσόντες στρατιωτικούς των τακτικών ενόπλων δυνάμεων, που σκοτώθηκαν υπακούοντας σε διαταγές των ανωτέρων τους. Αν μη τι άλλο, το διαπιστώνουμε από τα ονόματα των μαχών κι εκστρατειών που αναγράφονται πάνω στο μνημείο: δεν αφορούν ούτε την Αντίσταση του 1941-44 (σε οποιαδήποτε εκδοχή της) αλλά ούτε καν το Εικοσιένα.

Το αρχικό πάνθεο περιλάμβανε μόνο μάχες της δεκαετίας 1912-1922. Αργότερα προστέθηκαν ο ελληνοϊταλικός κι ελληνογερμανικός πόλεμος του 1940-41, η δράση του στρατού της Μέσης Ανατολής (Ελ Αλαμείν, Ρίμινι), οι νίκες του «εθνικού στρατού» κατά των «συμμοριτών» στον Εμφύλιο, ακόμη κι ο καθαρά ιμπεριαλιστικός πόλεμος της Κορέας. Ελέω εθνικής συμφιλίωσης ο Γράμμος και το Βίτσι σβήστηκαν κάποια στιγμή, για να αντικατασταθούν τώρα τελευταία απ' την κυπριακή τραγωδία του 1974.

* Δεν πρόκειται, φυσικά, για ελληνική ιδιομορφία. Η ιδέα της λατρείας του «Άγνωστου Στρατιώτη» εμφανίστηκε στις χώρες της αναπτυσσόμενης Δύσης τη δεκαετία του '20, ακριβώς ως απάντηση του πολιτικοστρατιωτικού κατεστημένου στο γενικευμένο αντιπολεμικό αίσθημα που προκάλεσε η μαζική ανθρωποσφαγή του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και στην κοινωνική ριζοσπαστικοποίηση που επέφερε αυτή η καταλυτική εμπειρία.

Υπήρξαν φυσικά και δευτερεύοντες στόχοι, στα πλαίσια πάντα της καταπολέμησης του «εσωτερικού εχθρού». Στη Γαλλία π.χ., ο ενταφιασμός του «Άγνωστου Στρατιώτη» στην Απίδα του Θριάμβου το Νοέμβριο του 1920 ήταν πρωτοβουλία της φιλομοναρχικής δεξιάς, για να επισκιαστεί η 50ή επέτειος της Δημοκρατίας. Ταυτόχρονα αξιοποιήθηκε για να αναστηλωθεί το κύρος μιας στρατιωτικής ηγεσίας στιγματισμένης από τις εκατόμβες του Βερντέν. Όπως το έθεσε την επομένη της τελετής η σοσιαλιστική Humanite (12.11.20), «η δόξα του άγνωστου στρατιώτη χρησίμευσε χθες για την απόδοση τιμών σε στρατιωτικούς υπερβολικά γνωστούς»...

Παρόμοια συλλογιστική καθόρισε την ανέγερση των αντίστοιχων μνημείων και στις άλλες χώρες: Αγγλία (1920), ΗΠΑ (1921), Πορτογαλία (1921), Ρουμανία (1923), Πολωνία (1925) κ.ο.κ. Σοσιαλιστές και κομμουνιστές υπήρξαν αντίθετα εχθρικοί απέναντι σ' ένα εγχείρημα που καθαγίαζε την ανθρωποσφαγή και την τυφλή στρατιωτική πειθαρχία. Ακόμη και στη Σοβιετική Ένωση, με την ισχυρή στρατιωτική παράδοση, μνημείο του «Άγνωστου Στρατιώτη» εγκαινιάστηκε μόλις το 1967.

* Εκτός από αυτά τα πολιτικοϊδεολογικά συμπραζόμενα, ο Άγνωστος Στρατιώτης της πλατείας Συντάγματος έχει επιπλέον τη δική του, αυτελή ιστορία. Κι αυτή δεν περιορίζεται μόνο στην ουσιαστική «βεβήλωσή» του από δικτατορικά καθεστώτα και κυβερνήσεις δωσιλόγων, που τον «τίμησαν» δεόντως στο πέρασμα του χρόνου. Ούτε στους κάθε λογής περαστικούς ξένους ηγέτες, χασάπηδες και μη, που καταθέτουν εκεί βάσει πρωτοκόλλου τα στεφάνια τους.

Αυτό καθαυτό, το μνημείο έχει συνδεθεί με δυο από τις πιο μαύρες σελίδες της νεοελληνικής Ιστορίας: την ανάπτυξη του εγχώριου φασισμού στα χρόνια του Μεσοπολέμου και τη δημιουργία των δωσιλογικών Ταγμάτων Ασφαλείας (των γνωστών «γερμανοτσολιάδων») επί Κατοχής.

Εγκαίνια με αντιδράσεις

Η αρχική ιδέα για ένα μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη, σύμφωνα με το αγγλογαλλικό πρότυπο της εποχής, ανήκε στο δικτάτορα Θεόδωρο Πάγκαλο. Αυτός ήταν που αποφάσισε τον Ιανουάριο του 1926 την κατασκευή του μπροστά στο κτίριο των ανακτόρων, το οποίο είχε μετατρέψει σε Υπουργείο Στρατιωτικών.

Μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας τα μεν παλαιά ανάκτορα στέγασαν τελικά τη Βουλή, τα δε σχέδια για τον Άγνωστο Στρατιώτη επικυρώθηκαν μετά από πολλές διαβουλεύσεις, διχογνωμίες και αντιδράσεις. Τα σχετικά κονδύλια διατέθηκαν με απόφαση του υπουργικού συμβουλίου τον Ιούλιο του 1928, οι χρωματογραφικές εργασίες ξεκίνησαν τον επόμενο Απρίλιο και τα αποκαλυπτήρια του μνημείου έγιναν την 25η Μαρτίου 1932.

Όπως άλλωστε εξηγούσε η «Ακρόπολις» την παραμονή της τελετής, λόγοι πρωτοκόλου επέβαλαν συν τοις άλλοις την ανέγερσή του: «Από την εποχή που ετερματίσθη ο πόλεμός μας με τους Τούρκους, πολλές φορές οι ξένοι επίσημοι που επεσκέπτοντο τας Αθήνας ευρίσκοντο σε δίλημμα πού έπρεπε να καταθέσουν τα στεφάνια που συνηθίζεται να καταθέτουν στον τάφο του αγνώστου στρατιώτου. Κι έτσι εγυρνούσαν από τον ανδριάντα του Ρήγα του Φεραίου και του Γρηγορίου Ε' στο ηρώο των πεσόντων». Προκειμένου να πάψει αυτή η αμήχανη περιήγηση, χαλάλι λοιπόν τα 6.500.000 δρχ της εποχής που η Ελλάδα των προσφύγων ξόδεψε για την αναμόρφωση της πλατείας των παλιών ανακτόρων.

Η επιλογή του χώρου προκάλεσε ωστόσο πολλές διαφωνίες. Από τους περισσότερους καλλιτέχνες της εποχής θεωρήθηκε ότι η πολυκοσμία μεταξύ Συντάγματος και Βουλής καταστρέφει την αυτοσυγκέντρωση που απαιτεί η αναπόληση των πεσόντων. Δείγμα, κι αυτό, ότι η κοινή γνώμη δεν είχε ακόμη συνδέσει νοερά τη ζωντανή ακόμα μνήμη των νεκρών της με φανταχτερές πλην ανούσιες τελετές.

Ακόμη σοβαρότερες ενστάσεις προκάλεσε, ωστόσο, η συγκεκριμένη μορφή του μνημείου. Στην καλύτερη περίπτωση, ο Τύπος το πήρε στο ψιλό, κάνοντας λόγο για «τερατούργημα». Στη χειρότερη, το Σωματείο Ελλήνων Γλυπτών διαμαρτυρήθηκε ομόφωνα «δια το

διαπραχθέν ανοσιούργημα εις βάρος της ελληνικής τέχνης», περιγελώντας «το ξαπλωμένο κακότεχνο πτώμα», την «αμελέτητον διαρύθμισιν» του χώρου και τα «ακαλαισθητα γράμματα και χάλκινες ασπίδες» που το κοσμούν.

«Ουδέποτε η κατακραυγή του κοινού ήτο τόσον ομόθυμος εις ζήτημα καλαισθησίας και ουδέποτε ο καλλιτεχνικός κόσμος ήτο τόσο σύμφωνος εις εξέγερσιν», διαπιστώνει έτσι πρωτοσέλιδο σχόλιο των «Αθηναϊκών Νέων». «Βεβαίως δεν δυνάμεθα τώρα πλέον να συστήσωμεν την ανατίναξιν του μανδροτοιχίου που εξεθεμελίωσε το απέριττον και απλούν αρχιτεκτονικόν σύνολον των παλαιών ανακτόρων και την νέαν περιφοράν του αγνώστου στρατιώτου προς ανεύρεσιν καλλιτέρου τάφου. Αλλά η απόξεσις τουλάχιστον του γλυπτού εξαμβλώματος είναι επιβεβλημένη». Λιγότερο ευγενικοί, αναγνώστες της ίδιας εφημερίδας θα εισηγηθούν -επωνύμως- την ανατίναξή του.

Στο ξεφώνημα αυτό οφειλόταν πιθανότατα η σχετικά υποβαθμισμένη εκπροσώπηση της Πολιτείας στα αποκαλυπτήρια. Τόσο ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος όσο κι ο πρόεδρος της Δημοκρατίας Αλέξανδρος Ζαΐμης απέφυγαν να παραστούν, προφασιζόμενοι ασθένεια.

Εντελώς διαφορετικής τάξης υπήρξαν οι αντιδράσεις της τότε Αριστεράς. «Ο κυνισμός και η αναιδεια της κεφαλαιοκρατίας δεν έχει όρια», διακήρυξε πρωτοσέλιδα ο «Ριζοσπάστης» την παραμονή της τελετής. «Αφού σκότωσε χιλιάδες χωρικών στα διάφορα μακελειά της, ερήμωσε και κατέστρεψε πλούσιες χώρες, ξεσπίτωσε και απεκατέστησε δεκάδες χιλιάδες προσφύγων στα νεκροταφεία, αφήνει και ζητιανεύουν στους δρόμους τους 'ήρωες' και τα θύματα των ληστρικών της πολέμων, οργανώνει τώρα τα αποκαλυπτήρια του 'αγνώστου στρατιώτου'. Για να τιμήσει τη μνήμη των αδικοσκοτωμένων παιδιών του λαού».

Την ώρα των αποκαλυπτηρίων, το ΚΚΕ επιχειρήσε να οργανώσει αντιπολεμικά συλλαλητήρια. Οι συγκεντρώσεις του ωστόσο απαγορεύθηκαν και στην Αθήνα η αστυνομία συνέλαβε «προληπτικά» 75 άτομα. Στη Θεσσαλονίκη, αντίθετα, 600 κομμουνιστές έκαναν πορεία στο κέντρο της πόλης. «Τραγουδώντας την Διεθνή», διαβάζουμε στο «Ριζοσπάστη» της επομένης, «οι διαδηλωτές τράβηξαν προς την οδό Τσιμισκή. Εκεί επετέθησαν με πέτρες ενάντια στη βιτρίνα του καταστήματος Παπαγιαννοπούλου όπου βρισκόταν μια πολεμική εικόνα και την έσπασαν. Μερικοί χωροφύλακες που βρίσκονταν εκεί δεν τόλμησαν να επέμβουν». Σε αντίποινα, μέλη της φασιστικής «Εθνικής Ενώσεως Ελλάς» (Ε.Ε.Ε.) θα καταστρέψουν το μεσημέρι την τοπική Λέσχη Ιδιωτικών Υπαλλήλων.

Μουσολίνι αλά ελληνικά

Ευθύς μετά τα αποκαλυπτήριά του, το μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη μετατράπηκε σε πόλο έλξης και σημείο επίδειξης των ποικιλόμορφων εγχώριων φασιστικών οργανώσεων. Στις 24.4.1932 παρήλασαν π.χ. μπροστά του οι ένστολοι φαιοχίτωνες της «Εθνικιστικής Οργανώσεως Ελλάδος» του Αλέξανδρου Γιάνναρου (Π. Στεριώτης, «Προσπάθειαι άξια τιμής», σ.85-6). Το αποκορύφωμα όμως ήρθε στις 24 Ιουνίου 1933 με το ημειπίσημο, τρομοκρατικό «προσκύνημα» της βορειοελλαδικής Ε.Ε.Ε..

«Κατά την εορτήν των αποκαλυπτηρίων του μνημείου του αγνώστου στρατιώτου η ΕΕΕ θα αντιπροσωπευθή με 2.000 μέλη της κρανοφόρα. Θα γίνη η προς τας Αθήνας πορεία», διαβάζουμε χαρακτηριστικά σε επιστολή του Αναστασίου Νταλίπη, στελέχους της φασιστικής οργάνωσης, προς το Φίλιππο Δραγούμη (8.2.1932). Τελικά η οργάνωση εκπροσωπήθηκε απλώς στην τελετή, η δε «πορεία προς τας Αθήνας» (που φιλοδοξούσε ν' αποτελέσει το εγχώριο ισοδύναμο της νικηφόρας «πορείας προς τη Ρώμη» των ταγμάτων του Μουσολίνι το 1922) αναβλήθηκε για την επόμενη χρονιά.

Στόχος του καθαρά παρακρατικού αυτού εγχειρήματος ήταν η μεταφορά στην πρωτεύουσα του κλίματος τρομοκρατίας κατά της Αριστεράς και των συνδικάτων που οι «χαλυβδόκρανοι» της ΕΕΕ είχαν ήδη επιβάλει στη Θεσσαλονίκη μετά τον εμπρησμό της εβραϊκής φτωχογειτονιάς του Κάμπελ (29.6.31). «Η κάθοδος αύτη των εθνικιστών εις την πρωτεύουσαν», μας πληροφορεί μ' ενθουσιασμό το «Εθνος» (25.6.33), «έχει τον χαρακτήραν επιδείξεως όλων των υγιών στοιχείων της χώρας, τα οποία αντιπροσωπεύουν την αντίδρασιν κατά των ανατρεπτικών προπαγανδών και την προσήλωσιν εις τας ιδέας της πατρίδος, της θρησκείας και της οικογενείας».

Από το ίδιο ρεπορτάζ μαθαίνουμε πως η μεταφορά των 2.500 περίπου φασιστών έγινε «δια δύο ειδικών αμαξοστοιχιών, εξ εκείνων αι οποίαι συνήθως χρησιμοποιούνται δια την

μεταφοράν στρατού εν καιρώ επιστρατεύσεως». Στην Αθήνα τους υποδέχτηκαν 600 μοιδευτές τους και ...οι επίσημες αρχές της χώρας.

Επικεφαλής της πορείας των φαιοχιτώνων απ' το Σταθμό Λαρίσης μέχρι το Σύνταγμα τέθηκε η φιλαρμονική του Δήμου Αθηναίων. Στον Άγνωστό Στρατιώτη τους περίμεναν παραταγμένα τμήματα ευζώνων κι η μπάντα της προεδρικής φρουράς, ο πρόεδρος της Γερουσίας Στυλιανός Γονατάς, οι υπουργοί Εσωτερικών Ιωάννης Ράλλης και Δικαιοσύνης Σπυρίδων Ταλιαδούρος, ο φρούραρχος Μπακόπουλος «και πολλοί ανώτεροι αξιωματικοί της ενταύθα φρουράς» («Ελ. Βήμα»). Την επιμνημόσυνη δοξολογία έψαλε ο Βερούσιος Πολύκαρπος με τη μισή Ιερά Σύνοδο.

Η τελετή κορυφώθηκε με κατάθεση στεφάνου και την ορκωμοσία των «αλκίμων», της νεολαίας της ΕΕΕ, «ενώ η μουσική ανέκρουε τον Εθνικόν Ύμνον και τον Ύμνον των Εθνικιστών» («Καθημερινή»). Ακολούθησε ομιλία στελέχους της ΕΕΕ κατά του «εξωτερικού κι εσωτερικού εχθρού» και παρέλαση των χαλυβδόκρανων «προ των επισήμων, ισταμένων προ του μνημείου» («Εθνος»). Επικεφαλής των φασιστικών τμημάτων βιάζονταν οι ευζώνοι της φρουράς («Καθημερινή»).

Για την πάταξη των αντιφασιστικών εκδηλώσεων της Αριστεράς κινητοποιήθηκε όλη η αστυνομία της πρωτεύουσας, σε αμείβη συνεργασία με τους χαλυβδόκranους. Οι τελευταίοι αφέθηκαν ελεύθεροι ακόμη και να πυροβολούν εναντίον των αντιφρονούντων.

«Ενώ η αμαξοστοιχία διήρχετο την οδόν Κωνσταντινουπόλεως», διαβάζουμε π.χ. στο «Εθνος» (25.6.33), «δύο κομμουνισταί, οι Αρ. Πιστόλης και Αν. Χατζίσκος ή Πικραμένος, εμούτζωσαν τους εθνικιστάς. Οι εθνικισταί επιροβόλησαν εναντίον των και ετραυμάτισαν σοβαρώς εις την οσφυακήν χώραν τον Χατζίσκον ή Πικραμένον, όστις και μετεφέρθη εις το Δημοτικόν Νοσοκομείον. Ο Πιστόλης εστράπη εις φυγήν μη συλληφθείς». Όσο για το φασίστα που πυροβόλησε, αυτός όχι μόνο δεν συνελήφθη αλλά ούτε καν αναζητήθηκε.

Ο τελικός απολογισμός ήταν ένας τουλάχιστον νεκρός (ο εργάτης Π. Θωμόπουλος) από αστυνομική σφαίρα κατά τη διάρκεια οδομαχιών έξω απ' το Βαρβάκειο, δυο βαριά τραυματισμένοι από σφαίρες, δεκάδες χτυπημένοι από γκλομπς και πάνω από 200 αντιφασίστες συλληφθέντες.

Μια ακόμη ματωμένη σελίδα της δημοκρατικής Ιστορίας του τόπου, για την οποία δεν έχει στηθεί -φυσικά- κανένα μνημείο.

Ο «μονόλογος» του Άγνωστου Στρατιώτη

Σε πρωτοσέλιδο χρονογράφημά του με τίτλο «Αποκαλυπτήρια» (27.3.1932), ο «Ριζοσπάστης» έβγαζε

«Ημουν ένας εργάτης, ένας αγρότης, ένας φτωχός διανοούμενος. Στη ζωή μου με πήγαιναν του κλά

Τέλος με φωνάξανε φαντάρο να υπερασπίσω, λέει, την πατρίδα. Πήγα χωρίς το θέλημά μου. Και κ

Κι όταν εγώ, κάτω από τη βία και την τρομοκρατία, σερνόμουν πάνω στα ματωμένα πεδία των μ

Σκοτώθηκα έτσι, όπως ένα μυρμήγκι σκοτώνεται κάτω από το παπούτσι ενός που περνάει... τόσο

Τώρα πώς βρέθηκα ξάφνου τόσο σπουδαίος, που να μου κάνουνε παράτες, να μου βγάλουν λόγους

Δεν είναι ωστόσο μυστήριο το πράγμα, όσο θα φαινότανε. Για τη μάζα των κουτών, τους χρειάζετ

Μνημείο Γερμανοτσολιάδων

Αν υπάρχει κάποια στιγμή που ο «Άγνωστος Στρατιώτης» βρέθηκε να πρωταγωνιστεί στα πεπρωμένα του τόπου, αυτή ήταν η γερμανική Κατοχή. Είναι ίσως ελάχιστα γνωστό, όμως τα «ευζωνικά τάγματα» που ανέλαβαν το 1943-44 να συνδράμουν τον κατακτητή κατά της Αντίστασης (οι γνωστοί «γερμανοτσολιάδες») συγκροτήθηκαν από (και με μαγιά) τους τσολιάδες του εν λόγω μνημείου. Το βασικό δε Τάγμα Ασφαλείας της πρωτεύουσας δεν ήταν άλλο από το «Τάγμα Φρουράς του Άγνωστου Στρατιώτου» (Τ.Φ.Α.Σ.)!

Το γεγονός ομολογείται, κάπως διακριτικά βέβαια, ακόμη κι από την επίσημη ιστοσελίδα της Προεδρικής Φρουράς: «Κατά την διάρκεια της κατοχής σε Γερμανικές δυνάμεις κατοχής επέτρεψαν στην τότε Ανακτορική Φρουρά να εξακολουθεί να φρουρεί τον Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη ως σεβασμό προς τους νεκρούς. Με αποφάσεις όμως της κατοχικής κυβέρνησης του Ράλλη, τα τάγματα Ευζώνων αναγκάστηκαν να συνεργαστούν με τις κατοχικές δυνάμεις. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να τους αποδοθεί ο αρνητικός όρος 'Γερμανοτσολιάδες'».

«Κατά μήνα Απρίλιον 1943 συνεκροτήθη εις λόχος Ευζώνων εις Τιμητικήν Φρουράν, περί τα μέσα δε Μαΐου ίδιου έτους συνεκροτήθησαν και δύο έτεροι λόχοι, απαρτίσαντες το Ελληνικόν Ευζωνικόν Τάγμα Ασφαλείας Αθηνών», εξηγεί στα απομνημονεύματα που υπέβαλε μεταπολεμικά στο ΓΕΣ ο τότε υποδιοικητής του, ταγματάρχης Παναγιώτης Κυριακού. Ακολούθησε τον Ιούνιο διαταγή «περί συγκροτήσεως τεσσάρων Ευζωνικών Ταγμάτων εντός και εκτός Αθηνών δι' εθελουσίας κατατάξεως, επιλεγμένων αυστηρότατα μεταξύ των πλέον Εθικοφρόνων Ελλήνων Πολιτών» (ΔΙΣ, «Αρχεία Εθνικής Αντίστασης», Αθήνα 1998, τ.8ος, σ.225).

«Η 'Φρουρά του Άγνωστου Στρατιώτη' στην Αθήνα αποτελεί το βασικό σημείο συγκεντρώσεως των Ταγμάτων Ασφαλείας του Ράλλη, και κάθε νέο τάγμα που δημιουργείται στέλνεται για υπηρεσία σε διάφορα σημεία της Ελλάδας», διαβάζουμε πάλι σε βρετανική έκθεση του 1944 (όπ.παρ., σ.52). Το ίδιο ντοκουμέντο μας πληροφορεί ότι «80 από τα αρχικά μέλη της 'Φρουράς του Άγνωστου Στρατιώτη' εξακολουθούν να φυλάνε το ελληνικό κενοτάφιο, με κάθε 'υπερχείλιση' να σχηματίζει ένα έμβρυο λόχου και εν ευθέτω χρόνω ένα νέο Τάγμα Ασφαλείας» (σ.53). Οσο για τη στολή των γερμανοτσολιάδων, αυτή αποτελούνταν από χακί φουστάνελα και γερμανικά άρβυλα (σ.54).

Η δράση των «ευζώνων» στο πλευρό της Βέρμαχτ, στα μπλόκα και τις μαζικές εκτελέσεις του 1944 (Κοκκινιά, Καλογρέζα, Δουργούτι κλπ) είναι θλιβερά γνωστή. Θα σταθούμε έτσι σε δυο μονάχα στιγμιότυπα μ' έντονα συμβολικό φορτίο.

Στις 12 Μαρτίου 1944, το Τ.Φ.Α.Σ. πρωταγωνίστησε στο γιορτασμό της ναζιστικής «ημέρας των (γερμανών) ηρώων» με κατάθεση στεφάνου -πού αλλού;- στο μνημείο του (έλληνα) Άγνωστου Στρατιώτη. Το γεγονός αποτυπώθηκε φωτογραφικά από τη γερμανική προπαγάνδα κι εξυμνήθηκε με πανομοιότυπα διατεταγμένα δημοσιεύματα όλων των

αθηναϊκών εφημερίδων γι' αυτή τη «συγκινητική συναδέλφωση των γερμανικών και ελληνικών όπλων» (16.3.44).

«Η τελετή στο Μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτου κατά την γερμανική ημέραν των ηρώων», διαβάζουμε εκεί, «είναι ένα σύμβολο. [...] Δίπλα στους στεφάνους που κατέθεσαν ο στρατηγός Σιμάνα ως εκπρόσωπος των στρατιωτικών Γερμανικών δυνάμεων εν Ελλάδι, ο Επιτετραμένος του Ράιχ Φον Γκρέβενιτς και ο αρχηγός του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος εν Ελλάδι κ. Βράιντε, είχε την τιμητική του θέσιν ο στέφανος τον οποίον κατέθεσε το Ελληνικόν Εθνος. Αι κυανόλευκαι ταινίαι με τας ερυθράς και τον αγκυλωτόν επί των δαφνίνων στεφάνων αποτελούν το σύμβολον της ευρωπαϊκής συνεννόησεως και της πανευρωπαϊκής κοινότητος των συμφερόντων».

Το πρώτο ανθραγάθημα των Ευζωνικών Ταγμάτων, από την άλλη, υπήρξε η εκκαθάριση στα τέλη Νοεμβρίου 1943 των νοσοκομείων της πρωτεύουσας από τους αναπήρους του πολέμου της Αλβανίας, οι οργανώσεις των οποίων συνδέονταν με το ΕΑΜ.

«Συνελήφθησαν περίπου 2.500 περίπου Έλληνες και εστιβάχθησαν εις τους θαλάμους των φυλακών Χατζηκώστα και εις τους διαδρόμους και το προαύλιον αυτών γυμνοί και άνευ ουδενός σκεπάσματος εν μέσω χειμώνος», διαβάζουμε σε μεταγενέστερη διαμαρτυρία εθνικόφρονος παράγοντα προς τον κατοχικό πρωθυπουργό. «Και παρέμειαν εκεί, κατ' αυτόν τον απάνθρωπον και ατιμάζοντα τον σύγχρονον πολιτισμόν τρόπον, εκατοντάδες πολλαί αθώνων Ελλήνων, εναντίον των οποίων ουδεμία άλλη κατηγορία είναι δυνατόν να προσαφθή παρά μόνον εκείνη του τραυματίου υπέρ Πατρίδος».

Η διατεταγμένη απότιση σεβασμού προς τον «άγνωστο στρατιώτη», προφανώς δεν επεκτεινόταν και προς τους επιζώντες συναδέλφους του...

ΔΙΑΒΑΣΤΕ

Γενικό Επιτελείο Στρατού

«Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη»

(Αθήνα χ.χ.)

Η επίσημη ιστορία του μνημείου, με έμφαση στις μάχες που αναγράφονται σ' αυτό και διακριτική διαχείριση των κατά καιρούς προσθαφαιρέσεων (εμφύλιος, κυπριακό).

Jean-Yves Le Naour

«Le soldat inconnu : la guerre, la mort, la memoire»

(Gallimard, Παρίσι 2008)

Ανάλυση των κοινωνικών, πολιτικών κι ιδεολογικών συμφραζόμενων της καθιέρωσης του άγνωστου στρατιώτη στη διάρκεια του εικοστού αιώνα.

George Mosse

«Fallen Soldiers. Reshaping the memory of the World Wars»

(Oxford University Press, Ν. Υόρκη - Οξφόρδη 1990)

Η ωραιοποίηση της μνήμης των παγκοσμίων πολέμων, μέσα από την οργανωμένη λατρεία της θυσίας των ένστολων θυμάτων τους από τους φορείς της εθνικιστικής ιδεολογίας.

Πάτροκλος Καμπανάκης

«Σύντομος μελέτη επί του ζητήματος της ανεγέρσεως μνημείου τω αγνώστω στρατιώτη»

(Τύποις Π.Γ. Μακρή, Εν Αθήναις 1926)

Συμβολή ενός αρχιτέκτονα στη δημόσια συζήτηση για «την κατάλληλον θέσιν και την πρέπουσαν μορφήν» του «προσωρινού» μνημείου, μέχρι την «απελευθέρωση» της Κωνσταντινούπολης.

Σπύρος Μαρκέτος

«Πώς φίλησα τον Μουσολίνι! Τα πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού»

(Βιβλιόραμα, Αθήνα 2006)

Ενδελεχής καταγραφή των στρατοκρατικών κι αντιδημοκρατικών τάσεων της Ελληνικής Δημοκρατίας του Μεσοπολέμου (1922-32), αποκαλυπτική για το πολιτικοϊδεολογικό κλίμα μέσα στο οποίο έγινε η ανέγερση του μνημείου του Άγνωστου Στρατιώτη.

Τάσος Κωστόπουλος

«Η αυτολογοκριμένη μνήμη. Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη»

(Φιλίστωρ, Αθήνα 2005)

Η δύσκολη ιστοριογραφική και μνημονική διαχείριση του ένοπλου δωσιλογισμού από τους νικητές του ελληνικού Εμφυλίου.

Ελευθεροτυπία, 22/3/2009